

Дячук Н. В.

Житомирський державний університет

Криворучко Т. В.

Житомирський державний університет

ВАЖЛИВІСТЬ ТЕОРІЇ ФРЕЙМІВ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Стаття висвітлює систематичний огляд на поняття «фрейм», його базове розуміння з позицій лінгвістичних вчень. Фрейми наділяються відповідною семантикою та реалізують своє значення відповідно до поля вживання. Фрейми представлено як комунікативний процес концептуальної презентації об'єкта чи проблеми.

Стаття має на меті висвітлити та теоретично пояснити механізм функціонування фрейму як одного з ключових понять у сфері лінгвістичної розвідки, детально вивчити поняття фрейму та його структурних ознак, науково обґрунтувати поняття фрейму як одного з елементів методу дослідження лінгвістичних явищ.

Зазначено, що фрейм вивчається з метою дослідження способів представлення, організації, обробки та використання набутих знань. У статті теоретично висвітлено механізми функціонування фрейму, окреслено його структурні ознаки. Наголошено на можливості використання фреймового аналізу в процесі когнітивної інтерпретації лексичних значень слів. Лексичне значення слова пов'язане зі своєю понятійною основою, що стоять із ним в одному ряду. Представлено аналіз досліджень із проблем вивчення поняття фрейму, що дало змогу глибше вивчити природу поняття, яке досліджується.

Зазначено, що поняття фрейму не лише використовується як структура для представлення уявлень про світ, а також вживається як форма знання мови (словотвірні фрейми). Фрейм, з одного боку, транлюється як засіб структурування досвіду та когнітивний ключ до пізнання, з іншого боку, це організована лексична підсистема, що виражає на мовленнєвому рівні певний набір досвіду та знань людини.

Наголос зроблено на поняття фрейму як одиниці методу когнітивного та семантичного моделювання мови, що допомагає вивчити взаємодію семантичного середовища мови (мовних значень) та структур знань середовища мислення.

У процесі дослідження встановлено, що поняття «фрейм» є досить широким та багатоглядним, що ускладнює його осмислення та трактування, оскільки його реалізація залежить від соціокультурних, інтернаціональних та національних властивостей різних культур.

Ключові слова: фрейми, когнітивні структури, семантичне поле, скрипт, схема, лексичне значення.

Постановка проблеми. Беззаперечним є той факт, що для дослідників у будь-якій галузі наук гострим залишається питання про ступінь науковості, достовірності та об'єктивності результатів їхнього дослідження. Щодо роботи з художньою та словесною творчістю ця проблема ще більше ускладнюється з огляду на недостатнє опрацювання універсального методологічного апарату та доказової бази, що слугує потужним аргументом у дослідженні текстів різного спрямування. Найчастіше дослідження, незважаючи на свою вагомий культурологічну та наукову значущість може зупинитися на рівні лише інтерпретацій. У зв'язку з цим останнім часом дедалі більше дослідників у гуманітарній сфері виявляють інте-

рес до методів та засобів, запозичених із галузей точних наук. Наочною ілюстрацією такої кооперації став фрейм-аналіз, яким вдало користуються вчені різних галузей наук, зокрема в області психолінгвістики та когнітивної лінгвістики.

Фрейм походить від англійського слова “frame” (рамка) та позначає широке коло понять, зв'язаних зі структуруванням реальної дійсності. Фрейм як перспектива сприйняття створює формальне визначення ситуації. Це поняття являє собою процедурне знання, тобто «знання як» і послідовність дій, що описують його функціональний аспект.

Фрейми не усвідомлюються суб'єктом, і спроба їх пояснення призводить до дезорганізації сприйняття. Якщо почати управляти власним мовленням

або аналізувати мотиви та цілі поведінки, то мовлення може стати незв'язним, а поведінка – девіантною. У когнітивній психології формальні схеми, що організують сприйняття та пам'ять, називають кодовими системами. Вони дозволяють виходити за межі отриманої інформації, бо фрейм – це структура знань для представлення стереотипної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведено значну кількість досліджень в останні кілька десятиліть із метою вивчити та пояснити поняття «фрейм» (Бейкер та Філлмор, 2012; Дейк, 2008; Ніконова, 2008; Шіфрін, Танен та Гамільтон, 2015; Сонет, 2019). Серед інших зацікавлених дослідників, які вивчали це питання та намагалися чітко пояснити сутність поняття фрейму, зустрічаються роботи М. Аллен (2017), Д. Канеман (2013), Дж. А. Кайперс (2010), Д. Стоутон (2017), Л. Засекіна (2007) та інші.

Д. Ашурова (2020) вивчала проблеми фреймової семантики, поняття фрейму як репрезентації складної, ієрархічно організованої структури знань, можливості використання фреймового аналізу в процесі когнітивної інтерпретації значень слів, граматичних категорій і форм. Фреймовий аналіз може бути застосований у процесі аналізу будь-якого лінгвістичного явища, а декодування фрейму в тексті сприяє виявленню прихованих концептуальних смислів [1, с. 453].

Такий підхід до вивчення фрейму є досить часто досліджуваним аспектом у лінгвістичній розвідці. Все ж у зв'язку з виникненням гібридних наук та різними підходами до самого поняття фрейм представлений аспект вимагає уточнення та глибокої конкретизації.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – теоретично обґрунтувати та висвітлити механізм функціонування фреймового як одного із ключових понять у сфері лінгвістичних вчень. Завданнями дослідження є вивчення поняття фрейму та його структурних ознак, наукове обґрунтування поняття фрейму як одного з елементів методу дослідження лінгвістичних явищ.

Виклад основного матеріалу. Фрейм є вагомим кістяком нового, щойно створеного висловлювання [6; 9]. Основоположником фреймового методу прийнято вважати Марвіна Мінського, дослідника-лінгвіста середини ХХ століття та спеціаліста у сфері дослідження штучного інтелекту. «Фрейм – це структурований набір даних для представлення стереотипної ситуації» [4]. Коли людина намагається пізнати та досягнути нову для себе ситуацію або прагне подивитися

на звичні для неї речі по-новому, вона вибирає певну схему даних зі своєї пам'яті (яку ми називаємо фреймами), щоб мати змогу шляхом певних змін окремих частин у ній зробити її вживаною та придатною для досягнення ширшого класу процесів та явищ.

Теорія фреймів має досить багато спільних рис із теорією семантичних полів. В основу теорії лексичних полів закладено аналіз способів організації ізольованих семантичних областей, що є конкретними та особливими для кожної мови. Розуміння значень одного елементу поля потребує можливості ознайомлення з усіма словами, які в ньому містяться, аби виявити, чому саме це слово відповідає.

Теорія фреймів фокусує увагу на тому, що лексичне значення пов'язане все ж зі своєю понятійною основою, аніж зі словами, що стоять із ним в одному ряду [10, с. 1237]. Семантика фреймів передбачає можливість мовця володіти знаннями про це слово повною мірою, що входить у певну область лексики, навіть якщо мовець не знає більше ніяких слів взагалі, або лише деякі слова цієї області. «Семантика фреймів допускає існування фреймів, які мають лише одного представника у сфері лексики» [2; 3]. Фрейм – система понять, яка має таке співвідношення: для розуміння одного з фреймів є обов'язковим досягнути та усвідомити всю структуру, компонентом якої він є [7, с. 214].

Методика фреймового аналізу тексту ґрунтується на когнітивних теоріях представлення знань мовця, які одержують вербальну репрезентацію в мовленні: фреймах, скриптах, сценаріях [4]. У процесі вербалізації досвіду минулого люди досить часто використовують стереотипні (шаблонні) уявлення про дійсність. Такі фонові стереотипні знання називають схемами. Наявність такого роду схематичних уявлень, що поділяють між собою члени мовного суспільства, несуть великий вплив на форму породжуваного дискурсу. Цей феномен проявляється у теорії фреймів, де фрейм належить до більш статичних структур, а от скрипт – до динамічних [8, с. 5].

Фреймовий аналіз розглядається як засіб опису процесу реконструювання організації досвіду людини. Фрейми – це лише базові поняття, які ми в змозі ідентифікувати в межах ситуацій. Фрейми перетворюють розсіпану на відрізки та фрагменти (strips) реальність у конкретно визначену ситуацію. Первинні системи фреймів містять перший набутий досвід людини, а також типові ситуації, що є зрозумілими та знайомими для неї.

Існує ще один термін, що має назву «схема». Під схемою розуміють певну стереотипну модель, за допомогою якою організовується досвід. Така модель надає можливість розподілу певних (ситуацій) епізодів на менші частини.

Структура-фрейм визначається як когнітивна одиниця, що формується за допомогою кліше, які існують у свідомості людини [5, с. 107]. Фрейм як когнітивна структура базується на вірогідному знанні про типові ситуації. Сприйняття висловлювань як певних мовних актів базується на досить складному процесі. Знання, що є загальновідомими для людей, можна зарахувати до концептуальної системи, які можна виразити фреймами [7; 10].

Фрейми не є окремими фрагментами знання. Їх не можна вважати одиницями, що утворилися навколо концепту. Фрейми, що асоційовані з певним концептом, несуть у собі інформацію про базове, типове та потенційне знання. Фрейми здатні визначати «типове» та «характерне» для цього суспільства. Концептуальні фрейми допомагають нам вибудувати нашу поведінку в суспільстві, а також мати змогу надавати адекватну інтерпретацію поведінки інших членів соціуму [7, с. 216].

Фрейм – це організована структура понять та уявлень про навколишній світ, які містять у собі процеси оброблення тих самих понять та здатність після обробки даних до умовиводів; система даних, що містить у собі представлення типових (стереотипних) ситуацій навколишньої дійсності [6; 10].

Ця категорія була запозичена з іншої наукової галузі, що ускладнює її процес адаптації в лінгвістичній сфері. У процесі впровадження нової категорії завжди виникають проблеми характеру теоретичного та практичного.

Універсальність цього поняття пояснює його широкий діапазон використання в різних аспектах лінгвістичних досліджень. Так, фрейми, що виражають матеріальну форму якогось глибинного абстрактного поняття, можуть бути виділені на різних рівнях мовних конотацій: будь то окреме слово, фразеологізм, речення чи текст. Структура фрейму має чітку ієрархічну будову.

Найвищу позицію займає фрейм, а нижчі позиції займають вузли, що набувають відповідних значень залежно від самого фрейму. Найвищий рівень сітки несе в собі базову інформацію про типові ознаки та властивості всіх понять, що належать до певного фрейму. Ця вершина має назву *прототип* – поняття, що охоплює найістотніші та найтипівіші ознаки певної категорії. У цій структурі перехід знань відбувається від

абстрактного до конкретного, тобто від певних характеристик, що містяться в слотах до вершини фрейму. Найвищий рівень фрейму несе в собі міжкультурні особливості, що варіюють залежно від національного простору представників різноманітних культур. Верхні рівні цієї структури є чітко визначеними, бо несуть у собі поняття, що є завжди адекватними для конкретної ситуації. Ці вузли вже наповнені своїми поняттями. Вузол найвищого рівня, тобто вершина структури зазвичай несе в собі назву власне ситуації. А от вузли нижчих рівнів не заповнюються повністю, вони можуть бути заповнені лише частково або взагалі пустувати. Такі вузли іменуються терміналами.

Це явище пропусків виникає за рахунок того, що ці вузли мають бути заповнені конкретними даними, які залежать від того, яка ситуація описується даною фреймовою структурою. Ці термінали можуть нести в собі низку умов, котрим мають відповідати його наповнення. Змістом терміналу має бути особа чи предмет певної величини або ж виступити в ролі вказівника на інший фрейм, який описує ситуацію, що трапляється значно рідше – він несе назву субфрейм. Умови, що визначені маркерами, вважаються простими, а от складніші створюються між наповненням кількох терміналів (рис. 1).

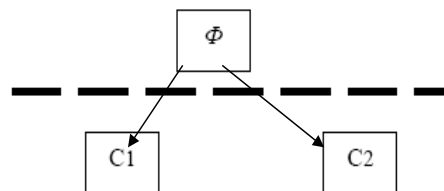

Рис. 1. Систематизація слотів (вузлів) фрейму

Фрейми можуть як взаємодіяти, так і поєднуватися між собою, утворюючи фреймову систему. Особливістю цього угруповання є те, що вони можуть надавати характеристику одному предмету чи явищу, але з різних сторін. Маркери терміналів та їх обмеження містяться у фреймовій структурі, а от рішення, які з цих обмежень є актуальними в конкретний момент, а які ні – залежить від поточних цілей.

Цей процес узгодження несе в собі таке:

– перевірку на адекватність. Фрейм, вибраний на підставі попередніх даних або певних очікувань, має пройти перевірку на правильність нашого вибору. У процесі перевірки до уваги беруться такі показники, як знання про виділені одиниці чи елементи цього фрейму, їх місцезнаходження,

їх взаємовідносини та його можливі субфрейми. Враховуючі поточні цілі визначають, які термінали та умови мають враховуватися в разі співвідношення фреймової структури з реальною дійсністю;

– конкретизацію. Після проходження попередньої перевірки фрейм надає запит на інформацію, яку необхідно йому використати для конкретизації знань та даних. Саме на цьому етапі фреймова структура починає видозмінюватися та підлаштовуватися під конкретну ситуацію;

– керування. Коли фрейм отримує інформацію про подальше переміщення, то керування він передає іншому відповідному фрейму тої ж самої системи.

На основі домовленості між співрозмовниками, встановлюються такі ознаки фрейму, що будуть для них інформативно значущими. Кожен фрейм несе в собі певний список понять, які допомагають вибрати адекватну стратегію поведінки в цій ситуації. Щоб визначити відповідність чи невідповідність певного елемента тексту фреймової структури, який виступає в ролі обмежувача поєднань елементів, використовують для перевірки такі умови: сумісність самого поняття та фрейму в концептуальній системі певного індивіду; їх категоріально-семантичне поєднання; особлива ознака, що вважається визначною власне ознакою для опису та надання характеристики елемента; схожість моделей управління фреймовою структурою та типізація дій/процесів.

Представлені умови мають відношення до ознак фрейму та його вузлів. Коли ми надаємо слову значення синтаксичного або семантичного керування, це забезпечує ефективність певного акту комунікації, а також дає змогу ознайомитися з особливостями заповнення фреймових вузлів [2; 7]. Якщо стає неможливим застосувати вибраний фрейм до ситуації реальної дійсності, тобто завдання терміналів не відповідають умовам маркерів, тоді цю сітку дозволяє знайти та обрати такий фрейм, що задовольнив би маркерам та цій ситуації загалом. Такі структури допомагають користуватися різноманітними засобами представлення знань та інформації у фреймових системах, що несе в собі особливе значення для розвитку розуміння власне самого механізму. Коли фрейм було вибрано, відбувається процес узгодження, в процесі якого терміналам приписуються значення, що задовольняють умовам маркерів. Сюди входять не лише базові знання, а навіть інформація про те, якою має бути реакція в разі непередбачуваних обставин. Також процес узгодження контролюється досвідом розв'язання схожих завдань. Якщо

при узгодженні результат виявиться негативним, тобто завдання терміналів не відповідатимуть умовам маркерів, то для цих завдань надалі можна буде знайти інший – альтернативний фрейм.

Ще однією вираженою ознакою фреймової структури є її гнучкість та здатність підлаштовуватися під вимоги реальних ситуацій дійсності. Вона має досить чітку строго вибудовану ієрархічну структуру, яка допомагає не тільки в пошуку інформації та її обробленні, а також слугує певним фільтром для відбору необхідного та впроваджує в систему з вже існуючим набором певних знань. Далі забезпечує використання відібраної інформації в процесах прийняття рішень.

Композицію фрейму важко назвати тривіальною, бо вона може бути виражена різноманітними складовими частинами: фразеологічними чи лексичними одиницями і навіть граматичними конструкціями. Водночас ця композиція є цілісною, кожна з частин взаємодіє одна з одною та утворює безперервний процес мислення – творіння думки. У результаті розумових операцій фрейм поділяється на складники, що своєю чергою можуть поєднуватися, утворюючи ментальні конструкції або простір [3]. Усі ознаки, що беруть участь у формуванні фрейму (ментального простору), перевіряються свідомістю людини на рахунок своєї доречності у процесі створення інтегрованого (нового) простору чи фрейму. Характерною особливістю цього відбору є те, що в результаті не всі ознаки стають елементом нового фрейму. Ще одна особливість фреймової структури полягає в тому, що вона складається не просто з формального набору сталих елементів, якою ми звикли бачити будь-яку іншу структуру, а з комбінації певних відносин та ознак, які були ретельно відібрані шляхом використання практичного досвіду носіїв мови та культурних цінностей, що притаманні цьому суспільству. Слова, які мають щось спільне чи можуть поєднуватися певними ознаками між собою, починають взаємодіяти, що призводить до зміни положення самого фокусу фреймів, бо він зміщується, а їх периферійні значення відходять від когнітивної моделі і виникає так званий процес асиміляції, бо вони уподібнюються один одному певною мірою [7, с. 213].

Отже, фрейм як ментальний простір показує характерні особливості людського пізнання, а саме: як відбувається цей процес, яким шляхом людська свідомість формує композиційну схему сприйняття навколишньої дійсності.

Висновки і пропозиції. Поняття фрейму в когнітивній лінгвістиці використовується як

одиниця методу когнітивного та семантичного моделювання мови, що допомагає вивчити взаємодію семантичного середовища мови (мовних значень) та структур знань середовища мислення. Верхні рівні цієї структури є чітко визначеними, бо несуть у собі поняття, що є завжди адекватними для конкретної ситуації. Найвищий рівень фрейму несе в собі міжкуль-

турні особливості, що варіюються залежно від національного простору представників різноманітних культур.

Серед подальших перспектив вбачаємо за потрібне реалізувати вивчення лексичних фреймів за допомогою фреймового аналізу на рівні тестів різного спрямування та здійснити зіставний фрейм аналіз двох текстів різних стилів.

Список літератури:

1. Ashurova D. Frame Analysis in Fictional Text. *Bulletin of Science and Practice*. 2020. № 6 (11). P. 452–458
2. Fillmore C. J., Baker C. A Frames Approach to Semantic Analysis / *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* / В. Heine, Н. Narrog (Eds.) – Oxford, 2010.
3. Lakhfif A., Laskri M.T. A frame-based approach for capturing semantics from Arabic text for text-to-sign language MT”. *International Journal of Speech Technology*. 2015. Pp. 1–26. DOI: 10.1007/s10772-015-9290-8.
4. Засекина Л. В. Психолінгвістична діагностика / Л.В. Засекина, С. В. Засекин. Луцьк, 2008. 188 с.
5. Карпиленко В. А. Поняття фрейму та фреймінгу в текстах новин українських ЗМІ. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2012. Том 46. С. 105–109
6. Комова М. Фреймінг як технологія масового інформаційного впливу *Information, communication, society*. 2017. Pp. 297–298
7. Лазарев С. С. Формування фрейму «ресурсного поля». *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 211–218.
8. Олейникова Т. Н. Концептуальна та мовна картини світу: основні інтерпретації та аспекти вивчення. *Мова. Час. Особистість* : матеріали Міжнародної наукової конференції. Омськ. держ. ун-т, 2002. С. 3–7
9. Почепцов Г. Фрейми. *Медіаосвіта та медіаграмотність* : підручник / за ред. В. В. Різуна. Київ, 2012. 352 с.
10. Скрипникова А. И. Фреймирование и рефреймирование в масс-медиа. *Молодой ученый*. 2014. № 4. С. 1235–1238.

Diachuk N. V., Kryvoruchko T. V. THE SIGNIFICANCE OF FRAME THEORY IN LINGUISTIC PARADIGM

The article carries out a systematic review of the concept of frame, its basic understanding from the standpoint of linguistic studying. Frames are endowed with appropriate semantics and realize their meaning in accordance with the field of application. Frames are represented as a communicative process of conceptual object or problem presentation.

The article aims to highlight and theoretically explain the mechanism of functioning of the frame as one of the key concepts in the field of linguistic intelligence. The task to study in detail the concept of the frame and its structural features and scientifically substantiate the concept of frame as one of the significant elements of linguistic research has been outlined.

It is noted that the frame is studied in order to carefully focus on the ways of representation, organization, processing and usage of acquired knowledge. The article theoretically verifies the mechanisms of functioning of the frame, outlines its structural features. The possibilities of using frame analysis in cognitive interpretation of lexical meanings of words have been mentioned. It was stated that the lexical meaning of a word is related to its conceptual nature. The theoretical research analysis on the problems of studying the concept of frame that allowed to look into more deeply the nature of the concept has been represented.

It is noted that the concept of frame is used not only as a structure for representing ideas about the world, but also as a form of the language knowledge (word-forming frames). The frame is viewed as a means of structuring experience and a cognitive key to cognition on the one hand. On the other hand, it is an organized lexical subsystem that expresses a certain set of human experience and knowledge at the speech level.

Emphasis is placed on the concept of frame as a unit of the method of cognitive and semantic language modeling, which helps to study the interaction of the semantic environment of language (language meanings) and knowledge structures of the thinking environment.

The study has concluded that the concept of frame is quite broad, diverse and multifaceted, which complicates its understanding and interpretation, as its implementation depends on the socio-cultural, international and national characteristics of different cultures.

Key words: frames, cognitive structures, semantic field, script, scheme, lexical meaning.